

ROMAN RYBARSKI
(1887–1942)

Roman Franciszek Rybarski drogę życiową rozpoczął w miejscowości Zator pod Wadowicami w Krakowskim, gdzie 3 lipca 1887 roku przyszedł na świat. Rodzina przyszłego profesora nauk ekonomicznych i znanego polityka wywodzić się miała z wielopokoleniowego mieszczaństwa. Roman był jednym z sześciorga dzieci Jana Rybarskiego, urzędnika sądowego, oraz Albertyny ze Szczygielskich.

Po wymuszonej służbowymi przenosinami ojca przeprowadzce do Rzeszowa Roman w 1898 roku rozpoczął naukę w tamtejszym I Gimnazjum. Ostatecznie maturę złożył w roku 1906 w II Gimnazjum w Rzeszowie. W czasie trwania nauki zmuszony był zarabiać na utrzymanie korepetycjami, do czego z pewnością przyczyniła się śmierć ojca w 1900 roku.

W roku 1906 Roman Rybarski wstąpił na Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Okazał się studentem nieprzeciętnym, gdyż w czasie nauki trzykrotnie otrzymał stypendia pieniężne (Stanisława Waguzy, Edwarda Czabana, Augustyna Hermana), zatwierdzane przez Radę Wydziału. Był także beneficjentem Nagrody im. Pietraszkiewicza. Jedną z miar jego zaangażowania naukowego były wydawane na studiach publikacje. Obok uhonorowanej nagrodą z rzeczonoego funduszu im. Pietraszkiewicza pracy zatytułowanej *Organizacja kredytu przemysłowego w Królestwie Polskim i Galicji* opublikował Rybarski jeszcze dwa teksty dotyczące dziejów gospodarczych ziem polskich.

Nie sposób pominąć także fundamentalnych dla dalszej kariery naukowej związków z profesorem Włodzimierzem Czerkawskim, do którego Rybarski uczęszczał na seminarium ekonomiczne. Jednego i drugiego łączyły klasyczne relacje natury mistrz – uczeń, co miało zasadniczy wpływ na ukierunkowanie naukowych zainteresowań i kształt warsztatu badawczego młodego Rybarskiego. Pasje naukowe rozwijał on także u rozpoczynającego ówczesnie karierę naukową Franciszka Bujaka, prowadzącego seminarium z historii gospodarczej. Rybarski cieszył się dobrą opinią grona profesorskiego, stąd pozytywnie rekomendowany zyskał zaufanie wybitnego polityka i ekonomisty Juliana Dunajewskiego, który uczynił go swym osobistym sekretarzem.

W listopadzie 1910 roku Roman Rybarski ukończył studia, uzyskując według austriackich przepisów tytuł doktora praw. Przez kilka miesięcy zmuszony był pracować zarobkowo jako praktykant conceptowy C.K. Namiestnictwa z przydziałem w C.K. Starostwie, jednakże dzięki pomocy swojego mistrza, prof. Czerkawskiego, otrzymał stypendium habilitacyjne z fundacji Kazimierza Klimowskiego, co pozwoliło mu wyjechać na kilka miesięcy do Anglii. Od września 1911 roku po złożeniu wypowiedzenia Rybarski nie był już urzędnikiem państwowym, a otrzymując dodatkowo w 1912 roku stypendium Seweryna Gałęzowskiego, miał zapewnione środki na zagraniczne studia i pracę naukową, przejawiającą się m.in. w przygotowywaniu pracy habilitacyjnej.

Zagraniczne wojaże spożytkował Rybarski na poszerzanie naukowych horyzontów i umiejętności, był bowiem słuchaczem *London School of Economics*, w sto-

licy Francji zaś, wzorem m.in. swojego mentora W. Czerkawskiego, studiował w *École Libre des Sciences Politiques* oraz uczęszczał na wykłady uniwersyteckie. Następnie przeniósł się do Stanów Zjednoczonych, gdzie po początkowej pracy w nowojorskiej *Public Library* słuchał wykładów na *Columbia University*. Pobyt za oceanem zakończył w Filadelfii, uczęszczając do lokalnej *Wharton School of Economy and Political Sciences*. W czasie pobytu za granicą miał szansę zetknąć się z takimi sławami ówczesnej nauki, jak m.in. filozof i socjolog Theophile Funck-Bretano, historyk myśli ekonomicznej Charles Gide czy Amerykanie: socjolog Henry F. Giddings oraz ekonomista John Bates Clark.

Nie sposób nie docenić wpływu zagranicznych doświadczeń na naukowe poglądy Rybarskiego. W owym czasie, jako zaledwie dwudziestopięcioletni habilitant, mógł bowiem skorzystać ze szczytowych osiągnięć ówczesnego zachodnio-europejskiego nurtu humanistyki i ekonomii, co czyniło zeń osobę wyróżniającą się zdecydowanie w środowisku polskich uczonych.

Równolegle ze zdobywaniem zagranicznych szlifów zakończył Rybarski pracę nad dysertacją zatytułowaną *Nauka o podmiocie gospodarstwa społecznego*, którą wczesną jesienią 1912 roku przedstawił jako przyczynek do wszczęcia przewodu habilitacyjnego, zakończonego pomyślnie wykładem habilitacyjnym pt. *Znamiona istotne podatku*, wygłoszonym w dniu 11 lutego 1913 roku. Miesiąc później C.K. Ministerstwo Oświaty zatwierdziło wniosek Wydziału Prawa UJ o nadanie Rybarskiemu docentury prywatnej (*privatdozent*). W czasie starań o habilitację znamienny stał się sprzeciw profesora Franciszka Bujaka wobec też wyrażonych w rozprawie Rybarskiego, co zostało wyartykułowane na łamach „Czasopisma Prawniczego i Ekonomicznego”. Dyrekcja Studium Rolniczego UJ, na którym Rybarski miał rozpocząć wykłady, zwróciła się wówczas do Dziekanatu Wydziału Prawa UJ, czy tenże podtrzymuje rekomendację dla młodego docenta w zakresie ekonomii politycznej i skarbowości. Odpowiedź za sprawą stanowiska prof. Adama Krzyżanowskiego, który wysoko ocenił walory pracy Rybarskiego, była jednoznacznie pozytywna.

W czasie zmagania habilitacyjnych i zaraz po nich Rybarski związany był także z istniejącą podówczas jako prywatna instytucja oświatowa – Polską Szkołą Nauk Politycznych, założoną w roku 1911 przez profesora prawa międzynarodowego Michała Rostworowskiego, byłego studenta paryskiej Wolnej Szkoły Nauk Politycznych. Po powrocie z USA objął bowiem w rzeczonej instytucji obowiązki asystenta, by po zakończeniu procesu habilitacyjnego prowadzić tam seminaria i wykłady z ekonomii politycznej.

Piastując stanowisko docenta prywatnego, Rybarski pozbawiony był pensji uniwersyteckiej, choć miał obowiązek prowadzenia wykładów. Z rozwiązaniem przyszło stypendium docenckie Fundacji im. Kazimierza Kalinowskiego, które Rybarski otrzymywał od roku akademickiego 1914/1915 aż do uzyskania tytułu profesorskiego w 1917 roku. W tym też czasie nieustannie pracował i naukowo, i jako wykładowca. Obok aktywności w Polskiej Szkole Nauk Politycznych głosił

wykłady na macierzystym Wydziale Prawa UJ, gdzie prowadził zajęcia z austriackiego prawa skarbowego i nauki o skarbowości. Ekonomia i rzeczona skarbowość stanowiły także przedmiot jego zmagania z dydaktyką w Studium Rolniczym UJ. Pracę nauczyciela akademickiego traktował Rybarski z niezwykłą powagą i sumiennością, o czym świadczy powołanie go do komisji egzaminacyjnych na Wydziale Prawa i w Studium Rolniczym, a także fakt, iż po otrzymaniu w kwietniu 1917 roku powołania do wojska austriackiego z takiego obowiązku został zwolniony za sprawą stanowiska dziekanatu macierzystego wydziału, w którym uzasadniano w sposób niezwykle rzeczowy potrzebę pozostania Rybarskiego na uczelni. Świadczyć to może o znaczącej estymie, na którą w niejednorodnym przecież środowisku krakowskich uczonych zdołał sobie Rybarski zapracować. Przy okazji podkreślić należy też fakt, że Rybarski współtworzył grupę badaczy zjawisk politycznych, która to grupa ponad osobiste i polityczne spory przedkładała sferę merytoryczną, hołdując jednocześnie zasadniczej uniwersyteckiej wartości, jaką był wzajemny szacunek.

W czasie niespełna trzech intensywnych lat pracy na UJ Rybarski zdołał opublikować trzy rozprawy z dziedziny skarbowości i ekonomii, które legły u podstaw wystąpienia Rady Wydziału Prawa UJ o nadanie mu tytułu profesora nadzwyczajnego, co zakończyło się pomyślnie wydaniem w tej sprawie dekretu przez cesarza Franciszka Józefa I w dniu 22 czerwca 1917 roku. Miał zatem Rybarski możliwość objęcia Katedry Skarbowości na UJ, co też uczynił. W roku 1919 opublikował jedną z najważniejszych swoich prac pt. *Idea gospodarstwa narodowego*, za sprawą czego w sierpniu tegoż roku Rada Wydziału, posiłkując się wysoką oceną dorobku sporządzoną przez prof. Krzyżanowskiego, wystąpiła do polskiego już wtedy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o nadanie Rybarskiemu stopnia profesora zwyczajnego oraz o zgodę na objęcie II Katedry Ekonomii Politycznej. Sam zainteresowany zdecydował się wtedy jednakże na przerwę w dotychczasowej aktywności uniwersyteckiej, co było spowodowane objęciem funkcji w administracji odrodzonego państwa i przenosinami do Warszawy. W sierpniu 1921 roku Rybarski powrócił na uczelnię wyższą, tym razem starając się o objęcie nowo utworzonej Katedry Ekonomii Politycznej na Politechnice Warszawskiej oraz o tytuł profesora zwyczajnego. Wniosek Senatu Politechniki w tej sprawie znalazł zrozumienie w MWRiOP, jednakże ze względów dotyczących spraw organizacyjno-budżetowych uczelni Ministerstwo Skarbu RP wyraziło sprzeciw. Wobec takiego obrotu sprawy Rybarski otrzymał zgodę, po raz drugi przecież w swej dotychczasowej karierze, na stanowisko profesora nadzwyczajnego, co dopełniła oficjalna nominacja uzyskana od Naczelnika Państwa, Marszałka Józefa Piłsudskiego dnia 1 lutego 1922 roku. Jednakże po dokonaniu odpowiednich zmian organizacyjnych Senat Politechniki wystarał się ostatecznie o nominację dla Rybarskiego; tytuł profesora zwyczajnego ekonomii politycznej otrzymał w dniu 28 października 1922 roku. W roku 1923 Rybarski zrezygnował z przewodzenia katedrze na Politechnice Warszawskiej. Za sprawą wygranego

konkursu na szefa Katedry Skarbowości na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, w którym uczestniczył jako jeden z pięciu kandydatów, zakończył przygodę z uczelnią politechniczną. Od kwietnia 1924 roku stał się zatem pracownikiem Uniwersytetu Warszawskiego i tam na Wydziale Prawa prowadził Katedrę Skarbowości, poświęcając się tej właśnie dziedzinie wiedzy. Jego zawodowa aktywność była jednak bogatsza: warszawska Szkoła Główna Handlowa znalazła w nim wykładowcę historii handlu, Uniwersytet Warszawski zaś zlecał zainteresowanemu wykłady z ekonomii politycznej. Istotne zaangażowanie naukowe, dydaktyczne i popularyzatorskie Rybarskiego uczyniły zeń osobę w takim stopniu wyróżniającą się w środowisku warszawskiej uczelni, by w roku 1936 z powodzeniem mógł objąć fotel dziekana Wydziału Prawa i Administracji. Funkcję miał sprawować energicznie, z wielką atencją traktując nie tylko sprawy dydaktyczne, ale i organizacyjne. Był m.in. inicjatorem i pierwszym kierownikiem powołanego przy macierzystym wydziale Instytutu Prawa Lotniczego i Zagadnień Gospodarczych Lotnictwa. Rybarski niepospolitymi zdolnościami organizacyjnymi zjednał sobie grono członków Senatu UW, widzących w nim potencjalnego kandydata na rektora. Profesora Rybarskiego doceniało także szersze aniżeli stołeczne środowisko naukowe, gdyż w kwietniu 1938 roku Polska Akademia Umiejętności w Krakowie wybrała go członkiem czynnym, kończąc jednocześnie etap członkostwa korespondencyjnego, trwający od roku 1925. Także Towarzystwo Naukowe Warszawskie przyciągnęło Rybarskiego do swego grona – od 1928 roku jako członka czynnego, a w roku następnym jako zwyczajnego.

Po wybuchu II wojny światowej Roman Rybarski jedynie na krótko przerwał aktywność zawodową. W okupowanej przez Niemców Warszawie powrócił do pracy naukowej z zakresu historii skarbowości Polski XVI wieku. Kontynuując w szczególnych warunkach funkcję dziekańską, wraz ze swoim zastępcą prof. Józefem Rafaczem począł Rybarski organizować tajne nauczanie w ramach Wydziału Prawa i Administracji UW, by już w listopadzie 1940 roku zainaugurować działalność wykładami ze skarbowości (kontynuował je od lata 1941 roku asystent profesora, Karol Brzoska). Rybarski nadzorował wtedy uruchomienie III i IV roku studiów, natomiast prodziekan Rafacz zająć się miał latami początkowymi. Równolegle prof. Rybarski pełnił także funkcję dziekana Wydziału Prawa Uniwersytetu Ziemi Zachodnich, powiązanego organizacyjnie z UW.

Aktywność zawodowa została przerwana przez dokonane w dniu 17 maja 1941 roku przez gestapo aresztowanie. Profesor Rybarski został osadzony na Pawiaku, skąd po kilkumiesięcznym śledztwie w dniu 21 lipca 1941 roku trafił do hitlerowskiego obozu zagłady Auschwitz-Birkenau. Istnieje przypuszczenie, iż samo aresztowanie było wynikiem denuncjacji albo też prowadzonej przez Niemców od czerwca 1940 roku tzw. Akcji A–B zmierzającej do likwidacji wybitnych polskich intelektualistów. Roman Rybarski przebywał w obozie w Oświęcimiu do marca 1942 roku, gdzie na skutek zapalenia płuc bądź dezynterii zmarł (źródła wymieniają trzy przypuszczalne daty śmierci: 3, 6 albo 20 marca 1942 roku).

Zainteresowania Romana Rybarskiego jako badacza wykrystalizować się miały już w czasie pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim. Skłaniał się on ku teorii i metodologii ekonomii, polityce pieniężnej, skarbowości i historii gospodarczej. Wyrażane przez niego sądy stały się fuzją zarówno ujęcia prezentowanego przez wiedeńską szkołę psychologiczną, jak i niemiecką szkołę historyczną, z tą jednak różnicą, że indywidualizm i nieuwzględnianie aspektu historycznego przez tę drugą ze szkół było przez Rybarskiego poddane wyraźnej krytyce. Podobnie klasycznie liberalne stanowisko szkoły wiedeńskiej nie znalazło u Rybarskiego akceptacji. Poglądy swoje wykladał w licznych publikacjach. Do wybuchu wojny ukazało się około 70 tekstów i prac z zakresu ekonomii oraz zagadnień związanych z systemem prawnopaństwowym i polityką. Ta ostatnia z wymienionych sfer sprawiła, iż profesor Rybarski łączyć mógł dwie pasje – pracę naukową, a także działalność na rzecz państwa i własnego obozu politycznego. Był więc profesor nie tylko uznanym autorytetem akademickim, ale i jednym z najbardziej znaczących polskich polityków swych czasów, ze względu na osobiste przymioty oraz merytoryczne przygotowanie wywierający istotny wpływ na poglądy gospodarcze polskiej prawicy.

Według biografów aktywności publicznej Rybarskiego – Jacka Czajowskiego i Jacka M. Majchrowskiego, jego doktryna ekonomiczna odzwierciedlała co do konkretnych propozycji elementy myśli społeczno-politycznej obozu przezeń reprezentowanego, czyli Narodowej Demokracji. Jeden z wymienionych autorów tak oto charakteryzował ekonomiczno-polityczną postawę Rybarskiego:

„Czysta logika” gospodarowania, którą preferowała szkoła wiedeńska, była trudna do pogodzenia z silnym nacjonalizmem w ideologii endeckiej. Szukał więc Rybarski jej podbudowania w niemieckich koncepcjach historycznych i socjologicznych. W rozwoju gospodarczym przypisał w konsekwencji istotną rolę czynnikom związanym z rasą, narodowością, wiarą, a przede wszystkim z psychiką narodową. „Czysta logika” – musiał to wiedzieć Rybarski – była niemożliwa do zastosowania w kraju wyniszczonym wojną, a przede wszystkim będącym przedmiotem rabunkowej gospodarki zaborców i nierównomiernie rozwiniętym (J. Majchrowski, *Polska myśl polityczna 1918–1939. Nacjonalizm*, Warszawa 2000, s. 89–90).

Był więc Rybarski liberałem gospodarczym uwypuklającym znaczenie gospodarowania w ramach wspólnoty narodowej, co niewątpliwie ograniczało wolnorynkowy ładunek jego doktryny do granic interesu narodowego. Miarą tegoż był rozwój własnego gospodarstwa według zasad solidaryzmu narodowego, stanowiącego remedium na przyczynę dysharmonii w funkcjonowaniu systemu kapitalistycznego. Pogodzenie zatem interesów pracowników najemnych oraz właścicieli i przedsiębiorców, przejawiające się we względnej równowadze przyrostu kapitału i konsumpcji, było kluczem oraz podstawą rozwoju. Tworzenie małych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych, restrukturyzacja gospodarstw rolnych oraz zapobieżenie nadmiernej ingerencji państwa w gospodarkę i pene-

tracji tejże przez obcy kapitał – wszystko to stało się filarami głoszonych przez Rybarskiego poglądów społeczno-ekonomicznych.

Polityczne zacięcie towarzyszyło Romanowi Rybarskiemu już od czasu szkoły średniej i studiów uniwersyteckich, kiedy to zaliczał się do grona przywódców młodzieży narodowej, przewodząc Kołu Braterskiemu Związku Młodzieży Polskiej „Zet” i dzierżąc następnie prezesurę jawnej jego ekspozytury, czyli Związku Młodzieży Narodowej. To właśnie na Uniwersytecie Jagiellońskim zetknął się z takimi działaczami studenckiego „Zet-u”, jak Feliks Młynarski, Władysław Horodyski czy Witold Staniszkis, z którym aż po tragiczny wspólny pobyt w Oświęcimiu pozostawał w serdecznej przyjaźni.

Okolo 1910 roku Rybarski wszedł w skład ośrodka kierowniczego endecji, czyli Ligi Narodowej, będąc jej członkiem do momentu jej rozwiązania pod koniec drugiej dekady XX wieku. Czas wojny oznaczał konsekwentne prezentowanie i promowanie pasywistycznych, proaliantkich i antyniemieckich poglądów Narodowej Demokracji odnośnie do spraw polskich, co ułatwione było dzięki objęciu przez Rybarskiego w połowie 1918 roku funkcji redaktora naczelnego krakowskiego pisma – miesięcznika „Rok Polski”, wychodzącego w latach 1916–1919. To na redakcyjnym forum zetknął się z wybitnymi już wtedy postaciami obozu wszechpolskiego, by wymienić w tym miejscu chociażby Ignacego Chrzanowskiego, Stanisławów: Głabińskiego i Kozickiego czy Władysława Konopczyńskiego. Rybarski sporo publikował, szczególnie z wiadomych względów interesowały go kwestie społeczno-ekonomiczne, ale także nawiązywał do ówczesnych węzłowych problemów, takich jak: przyszły, powojenny układ międzynarodowy, polityka Wielkiej Brytanii wobec spraw polskich czy zagadnienie mniejszości narodowych w odradzającej się Rzeczypospolitej. Teksty swe sygnował imieniem i nazwiskiem oraz pseudonimami i inicjałami: (W. Karnowski, R. Torski, Allos, R.R., A.E.K., Dr H.Z.S.).

Niewątpliwie zaangażowaniu politycznemu przypisać należy objęcie przez Rybarskiego funkcji eksperta delegacji polskiej na kongresie pokojowym w Paryżu. Wykorzystując urlop na uczelni, w stolicy Francji przebywał Rybarski od stycznia do września 1919 roku. Wchodził w skład każdej z trzech struktur eksperckich, utworzonych przy polskim przedstawicielstwie na kongres. Mowa o delegacji ekonomicznej, Sekretariacie Generalnym (Rybarski był jego sekretarzem) oraz Stałej Naradzie. Zajmował się głównie sprawami emisyjnymi i walutowymi, np. kwestią długów dotychczasowych państw rozbiorowych i konsekwencjami tego faktu dla terytoriów przejmowanych przez Polskę czy polsko-austriackimi klauzulami ekonomicznymi. Interesowały go także sprawy Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego oraz stosunków polsko-brytyjskich. W czasie prac kongresowych Rybarski wyróżniać się miał zaangażowaniem, pracowitością i zdyscyplinowaniem.

Od października 1919 roku Rybarski został podsekretarzem stanu w zdominowanym przez wpływy endecji Ministerstwie ds. byłej Dzielnicy Pruskiej, stojąc

na czele czterech departamentów: skarbu, przemysłu i handlu, poczt i telegrafów oraz kolei żelaznych, by od lutego roku następnego przejść do Ministerstwa Skarbu i współpracować z ówczesnym szefem resortu, Władysławem Grabskim, co zostało zakończone odejściem na własną prośbę w sierpniu 1921 roku. Ważnym elementem aktywności polityczno-państwowej były także oficjalne stosunki utrzymywane przez Rybarskiego z ramienia rządu RP w latach 1919–1923 z Herbertem C. Hooverem, kierującym pomocą amerykańską dla odbudowującej się po Wielkiej Wojnie Europy.

Motywowana i możliwa dzięki opcji endeckiej praca państwowa zbiegała się u zarania niepodległości z intensywną, oficjalną aktywnością polityczną. Rybarski stał się jedną z czołowych postaci utworzonego na jesieni 1919 roku Związku Ludowo-Narodowego, natomiast w grudniu 1926 roku znalazł się w kierującej Obozem Wielkiej Polski, tzw. Wielkiej Radzie, na której forum popierać miał ideę hierarchii wyrażającej się m.in. w zamyśle podporządkowania Obozowi ZLN. Rybarski stał się także, choć na krótko ze względu na ewolucję obozu, jednym z ideologów nowej formacji, przygotowując publikację zatytułowaną *Polityka i gospodarstwo*, która wchodziła w skład serii tzw. Wytocznych Programowych OWP. Po rozwiązaniu Ligi Narodowej Rybarski wszedł w skład powołanej zamiast niej Straży Narodowej, w której zajął miejsce w kolegiálním kierownictwie – tzw. Ognisku Głównym. Od 1928 roku znajdujemy go w składzie utworzonego zamiast ZLN Stronnictwa Narodowego, w którym m.in. piastował funkcję członka Zarządu Głównego.

132

Rybarski stał się niemal od zaraz jednym z najważniejszych działaczy Stronnictwa Narodowego. W latach 1928–1935 był posłem z ramienia tego ugrupowania, a piastując dodatkowo funkcję szefa Klubu Narodowego w Sejmie II i III kadencji wyrósł na niekwestionowanego lidera endecji w parlamencie. W czasie działalności sejmowej dyskontował akademickie doświadczenie oratorskie, nabytą dzięki własnej solidnej pracy – i tej państwowej i uczelnianej – wszechstronność merytoryczną, a także umiejętność analitycznego i polemicznego wyrażania sądów z zakresu szeroko rozumianej polityki, do czego miał częstą okazję, publikując w czołowych organach prasowych Narodowej Demokracji. Już bowiem od roku 1923 jego teksty publikowała „Gazeta Warszawska” (od 1926 roku stał się Rybarski jej stałym współpracownikiem), a po jej zamknięciu „Warszawski Dziennik Narodowy”. Z innych periodyków należy wymienić tygodnik „Myśl Narodowa”, miesięcznik „Polityka Narodowa” i pismo codzienne „Kurier Poznański”. Paletę tekstów o tematyce dotyczącej zarówno polityki wewnętrznej w wymiarze społeczno-gospodarczym, jak i zagranicznej uzupełniał Rybarski charakterystycznym dla wyróżniających się postaci przedwojennej polityki zwyczajem publikowania zwartych tematycznie prac, wychodzących zazwyczaj w postaci broszurowej.

Działalność parlamentarna pochłaniała *gros* sił profesora Rybarskiego. Przez siedem lat bytności w Sejmie RP na trybunę sejmową wchodził ponad 70 razy,

a mowy jego należeć miały do najlepszych wystąpień. Jerzy Chodorowski, biograf Rybarskiego, znakomicie ujął zjawiskowość profesora jako parlamentarzysty:

Przemawiał dobitnie, ze swadą, bez nadmiernej gestykulacji, piękną polszczyzną, dobierając wyrazy i zwroty, by nie urazić niczyjego poczucia estetyki. [...] Argumentował nieodparcie. Imponował wiedzą specjalistyczną o mocnej podbudowie teoretycznej. [...] Należał do nielicznych posłów, którzy korzystali ze świetnie zaopatrzonej biblioteki sejmowej i zachęcał do tego swoich oponentów. Dzięki znajomości źródeł zagranicznych orientował się doskonale w rozwiązaniach różnych problemów parlamentarnych na całym świecie. Był polemistą niebezpiecznym. Obdarzony lotną inteligencją i darem szybkiego ripostowania zaczepek, umiał zgrabnym dowcipem wyjść z zastawionej pułapki i atak przeciwnika obrócić w jego klęskę.

Roman Rybarski należał do grupy umiarkowanych polityków endeckich. Przekonany był o możliwości, niezależnie od warunków, poszukiwania parlamentarnej drogi zmiany stosunków politycznych w kraju, uwzględniając oczywiście prymat interesów narodowych i narodowej, zbiorowej i solidarnej, inicjatywy i przedsiębiorczości. Przeciwstawiał się zwolennikom totalizacji i brutalizacji życia publicznego, piewcom neotomizmu w rzeczywistości społeczno-gospodarczej oraz zwolennikom fundamentalnego pojmowania i jednoznacznego stosowania reguł wywodzonych z nakazów wiary katolickiej. Zaliczał się tym samym do tzw. grupy „starych” obozu narodowego, a gdy w roku 1935 nowe kierownictwo Stronnictwa Narodowego uwzględniło część postulatów młodych działaczy, przekładających się na radykalizację haseł, retoryki i przyzwolenie dla metod pozaparlamentarnych, Rybarski jednoznacznie postrzegany był jako zwolennik i uczestnik tzw. grupy profesorskiej, stroniącej od polityki uprawianej m.in. za pomocą pałki i kastetu.

Będąc członkiem Komitetu Głównego SN, Rybarski doczekał wybuchu wojny. We wrześniu 1939 roku wspólnie z długoletnim przyjacielem Witoldem Staniszkisem wszedł do Stołecznego Komitetu Samopomocy Społecznej, kierując z nim sekcją pomocy dla inteligencji. Obaj wchodzili także do Komitetu Obrony Stolicy przy dowództwie „Armii Warszawa”. W dniu 3 października 1939 roku Rybarski z ramienia SN wziął udział w tajnym spotkaniu, na którym powołano Służbę Zwycięstwu Polski z gen. Michałem Tokarzewskim-Karaszewiczem na czele. W tymże czasie wszedł profesor Rybarski także do nowo powołanego Zarządu Głównego SN. Z ramienia własnego ugrupowania negocjował przekształcenie Głównej Rady Politycznej SZP w Polityczny Komitet Porozumiewawczy z udziałem SN, co stało się faktem w lutym 1940 roku. W styczniu 1941 roku objął funkcję szefa Departamentu Skarbu w Delegaturze Rządu RP na Kraj. Był także jawnym działaczem Rady Głównej Opiekuńczej.

Po aresztowaniu i przetransportowaniu Rybarskiego do obozu zagłady w Oświęcimiu, wstąpił profesor w szeregi obozowej konspiracji, animując wspólnie z Janem Mosdorfem organizację młodzieży narodowej. Ze wspomnianym działaczem oraz z innym narodowcem, Stefanem Niebudkiem, a także z członkami

PPS, Adamem Kuryłowiczem i Stanisławem Dubois powołał Rybarski cywilne skrzydło konspiracji – Komitet Polityczny.

Za działalność w obozie pośmiertnie nadano Romanowi Rybarskiemu dwa odznaczenia: w roku 1972 Order Krzyża Grunwaldu III klasy, a w 1988 – Krzyż Oświęcimski. Za życia profesor został kawalerem Krzyża Komandorskiego Orderu Polonia Restituta, co nastąpiło w 1923 roku.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie:

– akta osobowe Romana Rybarskiego, sygn. S II 619; WP II 138.

Opracowania naukowe

Chodorowski J., *Roman Rybarski (1887–1942). Z historii polskiej myśli ekonomicznej i prawnoustrojowej pierwszej połowy XX wieku*, Wrocław 1997.

Czajowski J., Majchrowski J.M., *Sylwetki polityków Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1987.

Encyklopedia historii II Rzeczypospolitej, red. A. Garlicki, Warszawa 1999.

134 Jakubowska U., *Roman Rybarski* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992.

Krakowscy twórcy polskiej myśli ekonomicznej. Roman Rybarski. Materiały z sesji naukowej – Kraków 17 X 1987, Kraków 1987.

Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej, red. J.M. Majchrowski, G. Mazur, K. Stepan, Warszawa 1994.

Łoza Cz., *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938.

Majchrowski J.M., *Polska myśl polityczna 1918–1939. Nacjonalizm*, Warszawa 2000.

Rudnicki Sz., *Roman Rybarski o narodzie, ustroju i gospodarce*, Warszawa 1997.

Terej J.J., *Rzeczywistość i polityka: ze studiów nad dziejami najnowszymi Narodowej Demokracji*, Warszawa 1979.

Wapiński R., *Narodowa Demokracja 1893–1939: ze studiów nad dziejami myśli nacjonalistycznej*, Wrocław 1980.

Wapiński R., *Pokolenia Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1991.

Wapiński R., *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1989.

Adrian Tyszkiewicz